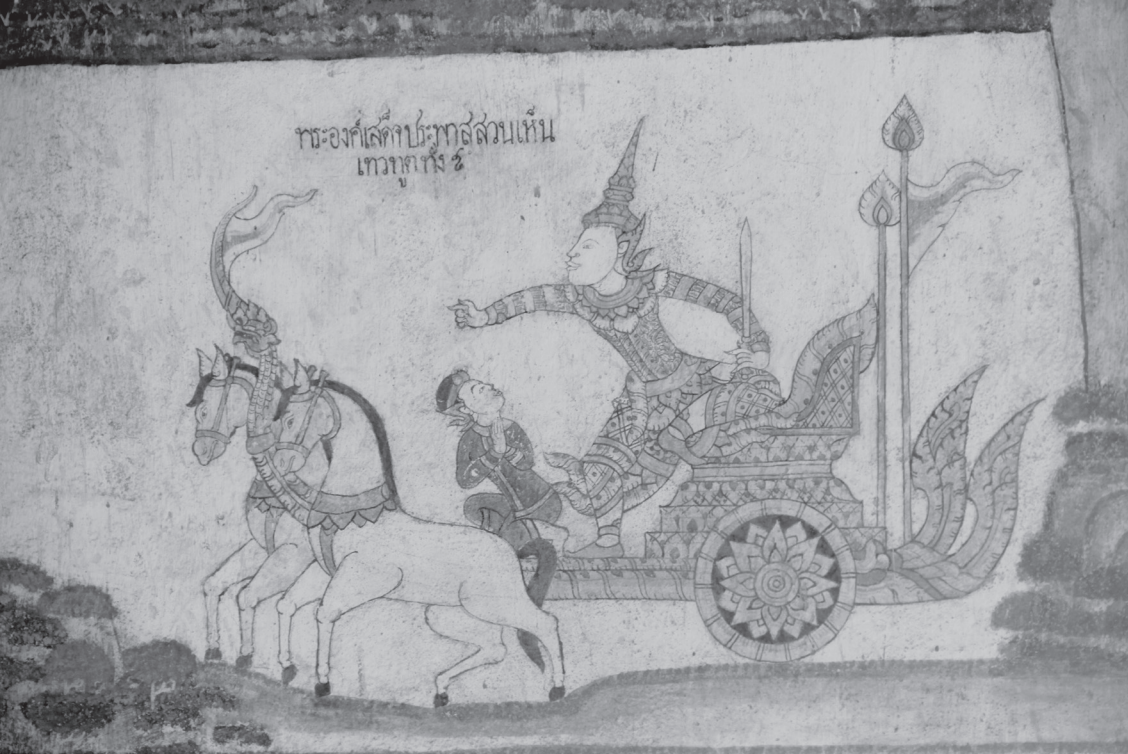

กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์. 2560. “สถานภาพอุปแต้มอีสานศึกษาในช่วง พ.ศ.2554-2559”
ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน. หน้า 82-112.

สถานภาพอุปแต้มอีสานศึกษาในช่วง พ.ศ.2554-2559

A Status of Isan Murals in the 2011-2016

กิตติ์ธันต์ ญาณพิสิษฐ์*

Kittanut Yanpisit

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
กาฬสินธุ์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นนำเสนอสถานภาพของอุปแต้มอีสาน โดยการศึกษาผลงานวิชาการ การศึกษาที่มีต่อการศึกษาอุปแต้มอีสานในช่วงปี พ.ศ.2554-2559 จากเอกสาร บทความ วิชาการ หนังสือ รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงปี 2555-2559 มีการศึกษาความสัมพันธ์ของอุปแต้มในพื้นที่แอ่งวัฒนธรรมเดียวกัน การศึกษาที่เน้นการศึกษาเชิงลึกเฉพาะวัดเฉพาะประเด็น การศึกษาอุปแต้มอีสานกับศิลปกรรมร่วมสมัยและการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม การศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และการศึกษาเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาของบุคลากรจากสถาบันการศึกษาในรูปแบบวิทยานิพนธ์ บทความ วิชาการ หนังสือ ซึ่งการศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า อุปแต้มอีสานยังคงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อชุมชนและประเทศชาติ

คำสำคัญ : อุปแต้ม, ประวัติศาสตร์ศิลปะ, ศิลปะพื้นบ้าน

Abstract

This article presents the status of the Isan mural in 2011-2016 by studying the academic work on the study of Isan murals from academic papers, research papers, and dissertations. The results showed that : The studies relationship between mural painting in the same cultural area. The studies that focus on in-depth studies only measure specific issues. The studies of traditional mural with contemporary art and cultural capital development. The studies of education, conservation and development of cultural capital . Comparative study and local historical intellectual education. Most of them are the study of personnel from educational institutions in the thesis form. Scholarly articles Isan murals continue to be a legacy of valuable cultural and community heritage.

Keywords : Mural, Art History, Folk Art

1. บทนำ

stupādāmīsan ในการรับรู้ของคนสยามมีมานานอย่างน้อยก็ก่อนปี พ.ศ.2476 แต่จิตรกรรมฝาผนังในบริบทการศึกษาเชิงวิชาการเริ่มมีตั้งแต่ปี พ.ศ.2502 โดยศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอ เรื่องวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย หลังจากนั้นstupādāmīsan ก็ไม่ถูกกล่าวถึงในเอกสารเชิงวิชาการอีก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2526 ปรากฏงานศึกษาในรูปของสารนิพนธ์ซึ่งถือว่าเป็นการเปิดโลกเชิงวิชาการให้กับศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้อย่างจริงจังทำให้ในยุคต่อมาstupādāmīsan ได้ถูกศึกษาและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์ (2555) ได้สังเคราะห์ผลผลิตทางวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังหรือ “stupādāmīsan” โดยรวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือและบทความวิชาการที่เผยแพร่ในระหว่างปี พ.ศ. 2520- พ.ศ. 2554 จากการศึกษาได้แบ่งสถานภาพการศึกษาstupādāmīsan ออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2520-2530 เป็นยุคบุกเบิกของงานstupādāmīsan โดยมีการจัดสัมมนาวิชาการโดยมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมีบทความและสารนิพนธ์ในยุคแรกจำนวน 3 บทความ ยุคที่ 2 ยุคทองของการศึกษาเชิงวิชาการ (พ.ศ.2531-2540) ปรากฏการณ์ที่สำคัญคือการที่สถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาในอีสานได้ทำการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งการตีพิมพ์หนังสือ “จิตรกรรมฝาผนังอีสาน” ของ ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่นและวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคามอีก 4 เรื่อง ซึ่งเน้นการศึกษาเรื่ององค์ประกอบทางศิลปะของstupādāmīsan เฉพาะของแต่ละวัด ยุคที่ 3 พ.ศ.2541-2550 งานศึกษาในยุคนี้ ถือว่ามีความหลากหลายทั้งบทความวิชาการ วิทยานิพนธ์และหนังสือ นอกจากนั้นผู้ศึกษายังขยายกลุ่มไปยังนักวิชาการในหน่วยงานราชการอื่นๆ ซึ่งเดิมจำกัดอยู่ในกลุ่มนักวิชาการใน สถาบันอุดมศึกษา ในส่วนเนื้อหามีความหลากหลายหรือเป็นพหุวิทยา ทั้งมิติทางด้านวัฒนธรรมศาสตร์ ศักดิ์ศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ซึ่งถือได้ว่ามีการศึกษาในแนวราบมากกว่าในยุคก่อน และยุคที่ 4 พ.ศ.2551-2554 งานศึกษาในยุคหลังนี้ มีลักษณะที่หลากหลายเช่นเดียวกับยุคก่อนหน้า แต่มีการเน้น การศึกษาในแนวดิ่งมากขึ้นทั้งการศึกษามิติด้านการสื่อสารในวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตและการศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างstupādāmīsan กับศิลปะแขนงอื่น ตลอดจนความสนใจเข้ามาศึกษาของนักวิชาการชาวต่างชาติ จากสถานภาพการศึกษาที่ผ่านมาจะพบว่าศิลปะแขนงนี้ยังมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ปรากฏการณ์ในทศวรรษนี้น่าจะพอคาดคะเนได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมของอีสานแขนงนี้จะถูกนำมาศึกษามากขึ้น

ในหลากหลายประเด็น หรือศึกษาหลายพื้นที่ในประเด็นวัฒนธรรมร่วมและความแตกต่างตลอดจน ความสัมพันธ์ของอุปแต้มด้วยตนเองทั้งในพื้นที่แอ่งวัฒนธรรมเดียวกันและต่างแอ่งวัฒนธรรม, อุปแต้มอีสานกับศิลปกรรมร่วมสมัย, การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของอุปแต้มอีสาน, การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว, การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของเจ้าของชุมชนที่มีอุปแต้มอีสานทั้งการศึกษาเชิงคุณภาพและการศึกษาแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะมาจากหลายกลุ่มทั้งคนในวัฒนธรรมและคนนอกวัฒนธรรม อันจะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับอุปแต้มอีสานเป็นที่รู้จักกว้างขวางต่อไปส่งผลดีต่อการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าของชุมชนชาวอีสานสืบไป

ด้วยความสำคัญของอุปแต้มอีสาน ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาพัฒนาการที่ต่อเนื่องของแวดวงการศึกษาที่มีต่อการศึกษาอุปแต้มอีสานในช่วงปี พ.ศ.2554-2559 โดยศึกษาจากเอกสารบทความวิชาการ หนังสือ รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ นำเสนอโดยเรียงตามลำดับเวลา ก่อนหลังของปีที่เผยแพร่ แล้วนำมาตรวจสอบและสรุปผลการศึกษาพัฒนาการของการศึกษาอุปแต้มอีสานนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยในบทความนี้อุปแต้มอีสานจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องอุปแต้มที่ปรากฏบนศาสนาคารทางพุทธศาสนาเท่านั้น

2. ผลการศึกษา

ชาวลิต อธิปัตยกุล (2554) เสนอบทความเรื่อง อุปแต้มฝาผนังลิมอีสาน : การสืบทอดพัฒนาทางงานช่างอีสานก่อน พ.ศ. 2500 ผลจากการศึกษาพบว่าอุปแต้มอีสานมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มช่วงที่เขียนก่อน พ.ศ. 2410 กลุ่มช่วงที่เขียน พ.ศ. 2411-2470 และกลุ่มช่วงที่เขียนช่วง พ.ศ. 2471-2500 ในประเด็นลักษณะของอุปแต้มอีสานพบว่ามีการเขียนผนังด้านในและด้านนอกของลิมที่เป็นรูปแบบเฉพาะได้รับผ่านจากฝั่งสปป. ลาว การใช้สีในอุปแต้มมีข้อจำกัดในเรื่องของสีที่ใช้แต่มีจึงทำให้การปล่อยสีพื้นเป็นสีแทนผิวภายในกลุ่มตัวภาพโดยรวม แล้วจึงใช้วิธีตัดเส้นตัวภาพที่สำคัญจึงมีการระบายสี ลักษณะในช่วงแรกเป็นการผสมผสานระหว่าง รูปแบบจากภาคกลางที่เข้ามามีส่วนบุกเบิกต้นแบบในการเขียนให้กับช่างในพื้นที่ถิ่น ระยะที่ 2 เป็นระยะที่ช่างฝีมือในพื้นที่ได้แสดงฝีมือทางเชิงเฉพาะตัวออกมาได้อย่างงดงาม จนระยะสุดท้ายรูปแบบได้มีความหลากหลายมีความหลากหลายทางด้านเนื้อหา การจัดวาง แบบจากภาคกลางได้เข้ามามีบทบาทแต่คงอยู่ในกรอบของชาติตะวันตกที่มีระยะขึ้นงาน ในประเด็นด้านรูปแบบอุปแต้มกับสภาพปัจจัยด้านต่างๆ

ของชุมชนในช่วงเวลาที่ปรากฏรูปแบบอุปถัมภ์สภาพสังคมหรือปัจจัยด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ปรากฏอุปถัมภ์ถึงจะไม่ใช่ว่าส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญแต่บริบทของการสร้างสรรค์ได้แสดงออกถึงการเคารพนับถือในพระพุทธศาสนา เรื่องของการทำ บาปบุญคุณโทษ ทำดีได้ดีทำชั่วตกนรก ยังคงได้รับการยอมรับจนถึงช่วงในยุคปัจจุบัน ประการสุดท้ายในประเด็นด้านบทบาท หน้าที่ความสำคัญของอุปถัมภ์ เรื่องราวที่เขียนขึ้นเป็นความเชื่อของสังคมอีสานที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันหน้าที่การถูกเขียนเพื่อเป็นงานประดับ ส่วนหน้าที่สื่อความหมายเคยมีความสำคัญในครั้งเก่าก่อนต้องถูกลดบทบาทความสำคัญลงไปปัจจุบันการเขียนอุปถัมภ์ได้รับความนิยมน้อย คติความเชื่อท้องถิ่นและประเพณีของชุมชนที่เกี่ยวข้อง สังคมในชุมชนอีสานในอดีตคติความเชื่อและประเพณีถูกสะท้อนแนวคิดดังกล่าวที่เกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด ทำดีได้ดีไว้ในอุปถัมภ์ทั้งสิ้นเรื่องหลักๆ ที่นิยมเขียนคือเรื่องพุทธประวัติ พระมาลัยและเวสสันดร ทางด้านประเพณีวัฒนธรรมก็ถูกสอดแทรกเข้าไปในฉากดูแล้วเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน

พระอดิเรก อาทิจจพล (โลกะนัง)(มปป.) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในลิขิตอีสานจังหวัดมุกดาหาร งานวิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเอกสารซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ศึกษาศิลปะที่ปรากฏในลิขิตอีสานจังหวัดมุกดาหาร และเพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในลิขิตอีสานจังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า ศิลปะที่ปรากฏในลิขิตอีสานจังหวัดมุกดาหารมีลักษณะความงามที่เป็นเอกลักษณ์ บ่งบอกถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเชื่อความศรัทธา ความดีของบุคคลในสมัยนั้นอุปถัมภ์ที่ปรากฏบนผนังลิขิตอีสานจังหวัดมุกดาหารเป็นอุปถัมภ์ในคติความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าอันเป็นคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อนำมาวิเคราะห์ถึงประเด็นเรื่องปัญหาความมีอยู่ของความงามพบว่าความงามของลิขิตอีสานมีลักษณะที่สอดคล้องกับทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory)

ภาพประกอบที่ 01-02 อุปแต้มในจังหวัดมุกดาหาร

ยุทธนา ไทกะเพศ (2555) ได้เผยแพร่หนังสือเรื่อง จิตรกรรมอีสาน (ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคร่วมสมัย) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสังคมวัฒนธรรมอีสาน อุปแต้มในบริบทสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน จิตรกรรมอีสานร่วมสมัย ลักษณะรูปแบบผลงานจิตรกรรมอีสานร่วมสมัย และอัตลักษณ์ของจิตรกรรมอีสานร่วมสมัย

รังสิยา สัตนันท์ (2555) เสนอสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาประเพณีบุญผะเหวดที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมุ่งเน้นศึกษาในวัดกลางมิ่งเมือง วัดประตูลี้ และวัดพุทธสีมา จากการศึกษาพบว่าภาพเขียนบุญผะเหวดนั้นปรากฏทั้งสามวัดแต่ที่ยังปรากฏชัดคือวัดกลางมิ่งเมืองและวัดพุทธสีมา ส่วนวัดประตูลี้ลบเลือนไปมาก โดยพบในตอนท้ายของเรื่องพระเวสสันดรชาดก

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2555) ได้เผยแพร่หนังสือเรื่อง เจตีย์ พระพุทธรูป อุปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน ซึ่งเนื้อหาในส่วนเกี่ยวกับอุปแต้มอีสานซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในหนังสือนี้ (หน้า 266-279) ผู้เขียน กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังของลาวที่แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือจิตรกรรมฝาผนังที่ได้รับอิทธิพลจากแบบ อย่างศิลปะรัตนโกสินทร์ เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดสี่สีเขตฯ จิตรกรรมฝาผนังวัดศรีพุทธบาทฯ จิตรกรรมฝาผนังวัดปาวก จิตรกรรมฝาผนังวัดล่องคูน ,จิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านที่สร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และรูปแบบของศิลปะแบบปัจจุบัน นอกจากจิตรกรรม

ฝาผนังในลาวแล้วผู้เขียนยังได้อธิบายถึงอุปแต้มในภาคอีสานของไทยที่มีรูปแบบ สำคัญ 3 กลุ่มคือกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลของช่างหลวงแบบกรุงเทพฯ เช่น สิมวัดหน้าพระธาตุวิหาร พระพุทธบาทวัดทุ่งศรีเมืองกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะกรุงเทพฯ กับล้านช้างเช่น สิมวัดโพธิ์คำ สิมวัดพุทธสีมาและกลุ่มศิลปะพื้นบ้านซึ่งพบมากในเขตอีสานกลาง ในทำียบทผู้เขียนอธิบายถึงอุปแต้มในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพล จากสมุดภาพของ ส.ธรรมภักดี ผู้เขียนคือ พระเทวาภิรมมิตร (ฉายา เทียมศิลปชัย) นอกจากนั้นผู้เขียนยังอธิบายถึงงาน ประณีตศิลป์ลาวอื่นๆ ที่สำคัญเช่น ลายพอกคำ งานประทัยเพชร งานแกะสลักไม้ เป็นต้น

อนุชิต โรจนชีวินสุกร (2555) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิถีชาวบ้านผ่านภาพ จิตรกรรมฝาผนังวัดยางทองวราราม บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่าภาพเขียนบนฝาผนังอุโบสถวัดยางทองวราราม มีภาพที่แสดงออก สะท้อนวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม การดำรงชีวิตมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ตั้งอยู่บน พื้นฐานของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค วิถีครอบครัวที่เกี่ยวกับ ชีวิตประจำวันในการทำมาหากิน ได้แก่ การทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเป็น อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน การหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ทำให้มีความรู้ในการดำรงชีวิตเกี่ยวกับการทำมาหากินสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ผูกพันและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เข้าใจวิถีชีวิตของพืชและสัตว์ประจำถิ่น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นชุมชน ในระดับครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัย อยู่ร่วมกัน คือ รุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน และญาติพี่น้องอาศัยอยู่ร่วมกันอย่าง ใกล้ชิด ความรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่แสดงออกในวิถีชุมชนเกี่ยวกับการจัดระเบียบ สังคมและควบคุมสังคม ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกาย การพึ่งเทศน์ฟังธรรม การทำบุญตักบาตร การเกิด การแต่งงาน การตายและการ เล่นต่าง ๆ เป็นต้น มีวัด พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน

พิชญ์ชาญ วงศาโรจน์ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง พระบรมวัดหน้าพระธาตุ นครราชสีมา จากผืนผ้าสู่ฝาผนัง โดยผู้เขียนกล่าวถึงพระบรมว่าเป็นผืนผ้าที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา มีทั้งที่ใช้แขวนในศาสนาสถานหรือแขวนบูชาในบ้าน และใช้ประกอบในงาน บุญประเพณี ซึ่งไทยได้รับคติการเขียนผ้าพระบรมจากจีนในคตินิยมพุทธศาสนา ลัทธิ มหายาน ซึ่งจีนรับจากอินเดียอีกต่อหนึ่ง สำหรับภาพจิตรกรรมฝาผนัง”ภาพพระพุทธเจ้า ยืน”ที่วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา นั้น ผู้เขียนสรุปว่าจิตรกรรม รูปพระพุทธเจ้ายืนดังกล่าวได้รับอิทธิพลศิลปะจากภาพพระบรม โดยช่างได้ถ่ายแบบลงสู่

ฝาผนังอุโบสถโดยสรรหาพระภิกษุหลายเณรที่เขียนพระพุทธรูปเจ้าอินแบบต่าง ๆ แล้วเลือกเอาอย่างลักษณะที่ตนชอบมาประกอบกัน

จักริน เงินทอง (2556) ได้ศึกษาเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังอีสานที่ปรากฏอิทธิพลจิตรกรรมไทยภาคกลาง: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาอุปถัมภ์ที่พบในจังหวัดขอนแก่นจำนวน 4 วัดในพื้นที่ 4 วัด ได้อุปถัมภ์วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง, อุปถัมภ์วัดไชยศรี บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมืองขอนแก่น,อุปถัมภ์วัดมัสยิมวิหาราม บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่, อุปถัมภ์วัดสนวนวาริพัฒนาม บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จากการศึกษาวิจัยพบว่าประวัติของจิตรกรรมฝาผนังจังหวัดขอนแก่นมีการเขียนภาพอุปถัมภ์อยู่ในราว พ.ศ. 2443-2475 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สภาพปัจจุบันของอุปถัมภ์จังหวัดขอนแก่น ในแต่ละพื้นที่นั้นมีสภาพการหลุดลอกของภาพ สีจืดจางลงและผนังสีแตกร้าว จิตรกรรมฝาผนังอีสานที่ปรากฏอิทธิพลจิตรกรรมไทยภาคกลาง กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่นพบว่ามีการเชื่อมโยงอิทธิพลเข้ามาทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ภูมิลำเนาของช่างเขียนที่มาจากจังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันกับจังหวัดขอนแก่น นำมาผสมผสานสอดคล้องกับ ช่างเขียนที่มาจากจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดชัยภูมิ ส่งผ่านมายังอุปถัมภ์จังหวัดขอนแก่น

พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ (2556) ได้เสนอบทความเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัดโพธารามและวัดป่าเรไร จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัญหาและติดตามผลสืบเนื่องของโครงการ เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมประกอบด้วยแนวทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน แนวทางการวางแผนขั้นตอนการดำเนินงาน แนวทางการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมจากการศึกษาพบว่า ในกระบวนการอนุรักษ์อุปถัมภ์และแหล่งศิลปกรรมท้องถิ่นมีรูปแบบการดำเนินงาน 4 ประการคือประการแรกการศึกษาชุมชนเกิดการลงพื้นที่เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมรวมถึงสถานการณ์ในปัจจุบันโดยมีนักวิชาการ เจ้าอาวาสวัด ผู้นำ ชุมชนและชาวบ้านในท้องถิ่น ประการที่สองกระบวนการจัดตั้งกลุ่มมีจัดตั้งกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมที่ชุมชนให้ความสนใจ ประการต่อมาการพัฒนาเครือข่ายผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนโดยการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ประการสุดท้ายการจัดกิจกรรมต่างๆที่สามารถรวบรวมและสรุปการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในการประเมินติดตามผลสืบเนื่องของกิจกรรมย่อยที่ได้

ปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการอนุรักษ์ฯ นั้นกิจกรรมที่ยังคงมีการปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มี 2 กิจกรรมหลัก คือมีคฤหบดีท้องถิ่นซึ่งมีผู้นำ ชุมชนและเยาวชนในโรงเรียนท้องถิ่นอาสาปฏิบัติหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์นำชม และกิจกรรมการแสดงและทำตัวหนังปะโมทัยในชื่อกลุ่ม “เพชรอีสาน” ในด้านกลุ่มเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังโครงการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง (ฮูปแต้ม) ณ สิมวัตโพธาราม และวัดป่าเรไรย์ ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ส่วนปัจจัยและเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดบทบาท ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังคือด้านพื้นที่ตั้งสภาพความแตกต่างทางภูมิศาสตร์มีผลต่อการเสื่อมสลายของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ด้านจารีตประเพณี ด้านสังคมแต่ละสังคมประกอบด้วยปัญหาความขัดแย้งภายในระหว่างคนในชุมชน

มิ่งขวัญ สายเมือง (2556) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังอีสาน : ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชาวต่างชาติดกับชุมชนท้องถิ่น โดยมีขอบเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 6 วัดในเขต จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวต่างชาตินฮูปแต้มอีสาน ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมของชาวต่างชาติดกับชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ภาพชาวต่างชาตินจิตรกรรมฝาผนังอีสานที่พบ มี 4 กลุ่มคน คือ กลุ่มคน จีน, กลุ่มคนเวียดนาม, กลุ่มคนชาติตะวันตก, และกลุ่มคนมุสลิม โดยพบความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมกับชุมชนท้องถิ่น อยู่ 2 กลุ่ม คือกลุ่มคนจีนมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานหนีให้พ้นความยากลำบาก หนีจากภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับชุมชนท้องถิ่น ส่วนอีกกลุ่มคือกลุ่มคนมุสลิมมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาเนื่องจากหลีกเลี่ยงหนีภาวะทางสงคราม ภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ ในขณะที่อีก 2 กลุ่มคือ กลุ่มคนเวียดนาม และกลุ่มคนชาติตะวันตก ในภาพฮูปแต้มที่ทำการวิจัยไม่พบความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมกับชุมชนท้องถิ่น กลุ่มคนเวียดนามที่พบเป็นภาพกากที่สอดแทรกในงานจิตรกรรมประเพณีที่แสดงถึงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ส่วนกลุ่มคนชาติตะวันตกไม่พบความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมเพราะเป็นเพียงภาพจิตรกรรมประเพณีที่เป็นภาพกากจะพบภาพทหารที่มีอาภักดิ์กับกิจวัตรต่างจากชาวบ้านคือมีอาวุธตก คานอง นำขบขัน และภาพชาวตะวันตกที่พบในลักษณะภาพจิตรกรรมที่แสดงถึงเรื่องราวการยกทัพหรือการไล่ล่าเป็นเพียง ภาพกากที่ทำหน้าที่เพื่อคั่นระหว่างภาพหลักของเนื้อหา ช่วยเสริมไม่ให้เกิดพื้นที่โล่งระหว่างภาพหลัก

ภาพประกอบที่ 03 อุปถัมภ์ภายในวัดโพธาราม จังหวัดมหาสารคาม

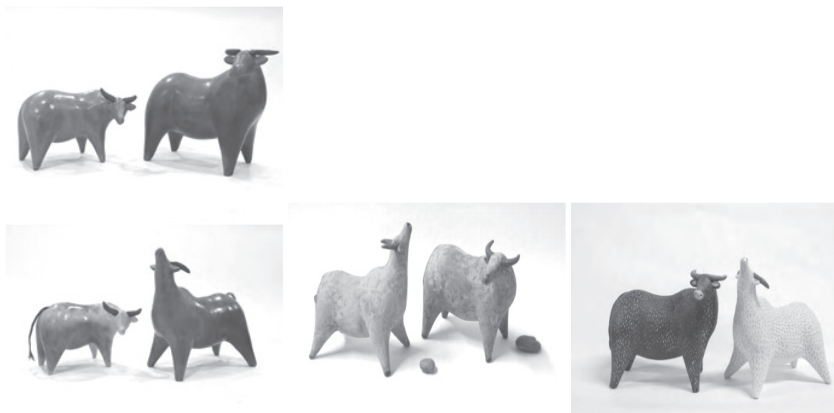
สุภาวดี ไชยกาล (2556) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง วิเคราะห์คติธรรมจาก จิตรกรรมฝาผนังวัดทุ่งศรีเมืองจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาความสำคัญของอุปถัมภ์ ในทางพระพุทธศาสนา ศึกษาอุปถัมภ์วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานีและศึกษา วิเคราะห์คติธรรมที่สะท้อนจากอุปถัมภ์วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานีที่มีต่อการดำเนิน ชีวิตในสังคมปัจจุบัน ผลจากการวิจัยพบว่า วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ถูกสร้างขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาพอุปถัมภ์ในพระอุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง เป็นภาพจิตรกรรมแบบไทยประเพณี ใช้โทนสีจัดจ้านได้แก่ แดง น้ำเงิน ขาว เหลือง เขียว และน้ำตาล เป็นสีหลัก ทำให้ภาพดูน่าสนใจ อุปถัมภ์ในพระอุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง เขียนเรื่องราวพุทธประวัติ ภาพไตรภูมิ และภาพเทพชุมนุม ฝาผนังด้านหน้าพระประธาน เป็นภาพพุทธประวัติตอนปริณิพพาน ส่วนด้านหลังพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติ ตอน ผจญมาร ด้านขวามือของพระประธานเขียนภาพชาดก เรื่องพระเวสสันดรชาดก ด้านซ้ายมือของพระประธานเขียนภาพพุทธประวัติ ตอนก่อนตรัสรู้ ภาพอุปถัมภ์ในวิหาร หลวงด้านบนเขียนภาพชาดก เรื่องพระเวสสันดรชาดก ภาพพุทธประวัติ และเจดีย์ที่ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ดังนั้นภาพอุปถัมภ์วัดทุ่งศรีเมือง ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ เป็นการสื่อสารกันอีกวิธีหนึ่งโดยใช้สัญลักษณ์ภาพ การจารึกภาพลงบนฝาผนังซึ่งมี จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเผยแพร่เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา บันทึกเรื่องราว ความคิด

ความอ่าน หรือเพื่อสื่อถึงวิถีชีวิต จารัตประเพณีของคนในสังคมในยุคนั้น ภาพอุปแต้มวัดทุ่งศรีเมืองนั้น ได้สะท้อนเรื่องราวของยุคสมัย สภาพสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเจริญของบ้านเมือง การประกอบอาชีพการละเล่น พิธีกรรม การแต่งกาย และทรงผม ภาพจิตรกรรมแต่ละภาพมีหลักธรรมแฝงอยู่ในเรื่องของการดำเนินชีวิต ความเป็นจริงของโลกความถูกต้อง และความดีงามของมนุษย์ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้จะเป็นแสงสว่างส่องทางที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปพบกับชีวิตที่สะอาด สงบ สว่าง เช่น หลักการให้ทานจากชาดกเรื่องพระเวสสัร หลักปัญญาจากภาพพระพุทธเจ้าพบเทวทูตทั้ง 4 หลักการดับกิเลสจากภาพผจญมาร และหลักความไม่ประมาทจากภาพเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นต้น กุศลกรรมบถ 10 และโพชฌงค์ 7 จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติแสดงให้เห็นถึงการประพฤติปฏิบัติในบุญกุศล จึงจะได้เกิดมาเป็นบุคคลสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้าพระอัครสาวก เป็นต้น บุญกิริยาวัตถุ 10 และบารมี 10 จากภาพผจญมารแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย คือสั่นกิเลสเป็นพระอรหันต์ นอกจากนี้ยังมีหลักเทวธรรม 2 และธรรมของผู้ครองเรือน 4

อศวิณีย์ หวานจริง (2556) นำเสนอบทความเรื่อง สุนทรียะในบริบททางสังคม และผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อม ของศิลปกรรมกระจากบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอฟุไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมุ่งเน้นการศึกษาคุณค่าทางสุนทรียะในบริบททางสังคม และผลปรากฏจากสภาวะ แวดล้อมของศิลปกรรมกระจากบนผนังอุโบสถ วัดมณีจันทร์ อำเภอฟุไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาถึงบริบทที่เกิดขึ้นรวมถึงความเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อม ความคิด ความรู้สึก และปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ของคนในชุมชนที่มีต่องานศิลปะ หลังจากมีการสร้างสรรค์งาน “ศิลปกรรม กระจาก” บนผนังอุโบสถ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความงามในรูปแบบของผลงานศิลปะที่ใช้กระจากเป็นวัสดุตกแต่งลงบนผนังภายนอกอาคาร อันก่อให้เกิดเป็นงานศิลปกรรมไทยรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวไม่ซ้ำกับที่เคยมีมา การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจากครั้งนี้เป็นการทำงานศิลปะร่วมกันของศิลปินอศวิณีย์ หวานจริง และนายอุดม หวานจริง โดยแรงบันดาลใจในการสร้างงานของศิลปินเกิดจากความศรัทธาในพระศาสนาและงานศิลปกรรมของไทยในอดีต รวมทั้งได้เห็นความตั้งใจของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการมีงานศิลปกรรมเพื่อบันทึกภาพประเพณี วัฒนธรรมและเรื่องราวความดีงามของชุมชนแห่งนี้ที่พวกเขาภาคภูมิใจไว้ในศาสนสถาน ผลปรากฏจากการสร้างผลงานของศิลปินทำให้พบว่าผู้คนในท้องถิ่นเกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม คุณค่าของการใช้พื้นที่ภายในวัด มีกิจกรรม

ต่างๆ เกิดขึ้นมากมายในบริเวณวัด อุโบสถ เกิดความเปลี่ยนแปลงลงตามสะดวกจนสามารถดึงดูดให้ผู้คนที่ผ่านมาต้องแวะเข้ามาเยี่ยมชมงานศิลปกรรมกระจกภายในวัด ผู้คนในพื้นที่ตื่นตัวช่วยกันพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมรอบอุโบสถให้สวยงามสะอาดตา มีการจัดสวนปลูกต้นไม้ตัดหญ้า ปรับปรุง พื้นที่บริเวณบ่อน้ำภายในวัด มีผู้คนเข้ามาเที่ยวชมภายในวัดมากขึ้น การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดมณีนีจันทรให้สวยงามได้ช่วยเสริมให้อุโบสถโดดเด่น ถือเป็นการสร้างสำนึกรักในสมบัติท้องถิ่นและปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี และศิลปกรรมของชาติให้คงอยู่สืบต่อไปอย่างยั่งยืน

สุวิไล คำพิลา (2557) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก : แร่งบันดาลใจจากสถาปัตยกรรม โดยมุ่งเน้นการออกแบบของที่ระลึกสำหรับตกแต่งที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมให้มีรูปแบบร่วมสมัยและออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงามจากการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมมีสรีระที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสีโทนเย็นที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ มีการแสดงออกแบบสนุกสนานใสซื่อ ตามจินตนาการของช่างแต้มขณะเขียนภาพ เป็นงานจิตรกรรมที่บริสุทธิ์ ผู้วิจัยจึงนำมาถ่ายทอด ทัศนคติจากความรู้สึกที่มีกับสถาปัตยกรรมสู่การคลี่คลายรูปแบบของสัตว์ให้มีความเรียบง่าย นำเอาอิริยาบถต่างๆ มาพัฒนาสร้างเป็นรูปทรงใหม่แสดงออกถึงความนุ่มนวล ความน่ารักโดดเด่นในเอกลักษณ์ของสัตว์แต่ละชนิด รูปแบบผลิตภัณฑ์ เป็นงานร่วมสมัยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สรีระที่ใช้ในงานออกแบบคือสรีระที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมที่วาดโดยช่างพื้นบ้านผลการออกแบบพบว่า สามารถออกแบบของที่ระลึกที่มีแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรม มีรูปแบบสวยงามร่วมสมัย ทำการออกแบบชุดตุ๊กตาจำนวน 3 ชุดได้แก่ม้าควายและควาง ใช้เทคนิคการตกแต่งงานเครื่องเคลือบดินเผาได้แก่เทคนิคการเผาแบบรมควัน เทคนิคทำน้ำดินสีที่มีความใกล้เคียงกับสีที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรม และใช้เนื้อดินเทอรากอตตาออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงามสอดคล้องกับที่มาและเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิตใช้วิธีการหล่อ น้ำดินสีโตนแวร์และสูตรดินที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ที่มีความใกล้เคียงกับสีพื้นผนังสีแดงความเป็นพื้นบ้านเผาที่อุณหภูมิ 1,200 °C เนื้อดินมีการหดตัว 15 % มีการเคลือบผลิตภัณฑ์ด้วยเคลือบใสเฉพาะจุดที่ต้องการเน้นลักษณะของผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นจะให้ความรู้สึกเป็นหัตถศิลป์เนื่องด้วยมีรายละเอียดที่แตกต่างกันและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ภาพประกอบที่ 04-06 ตุ๊กตารูปควายใช้เทคนิคการตกแต่งงานเครื่องเคลือบดินเผา
ของสุวิไล คำพิลา

ปิยนัส สุติ (2557) ได้เสนอคุณนิพนธ์เรื่อง ฮูปแต้ม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง โดยนำเสนอความเป็นมา สภาพสังคมวัฒนธรรมตลอดจนการดำรงอยู่ของประชาชนในเขตอีสานตอนกลาง ศึกษาตีความเชื่อรูปแบบทางด้านจิตรกรรมที่ปรากฏผ่านฮูปแต้มในเขตอีสานตอนกลาง ภาพสะท้อนฮูปแต้มต่อชุมชน และการดำรงอยู่ของฮูปแต้มในอนาคต ซึ่งผลงานชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมโดยศึกษาจากจิตรกรรมฝาผนังที่มีอยู่ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด งานวิจัยชิ้นนี้เน้นการวิจัยเชิงพื้นที่โดยใช้เขตอีสานตอนกลางเป็นพื้นที่ในการศึกษาผลวิจัยพบว่า ชุมชนในเขตอีสานตอนกลางเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน กลุ่มคนที่มีจำนวนมากที่สุดคือ กลุ่มไทย-ลาว การตั้งถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 กลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือกลุ่มที่เข้ามาตั้งแต่เมืองร้อยเอ็ด มหาสารคาม และขอนแก่น เจ้าหัวครูสีดาวัดโพนเสม็ดเป็นผู้นำส่วนเมืองกาฬสินธุ์เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลังเจ้าผ้าขาวโสมพระมิตรเป็นผู้นำกลุ่มเหล่านี้มีวัฒนธรรมแบบลัทธิขงจื้อคือการเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตได้แก่ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ส่งผลต่อคติความเชื่อในการเขียนฮูปแต้มที่สร้างขึ้นด้วยความเชื่อ ความศรัทธาเพื่อเป็นพุทธบูชา และใช้สอนศีลธรรม ลักษณะรูปแบบ เนื้อหา และเรื่องราวของฮูปแต้มมีลักษณะเป็นศิลปะพื้นบ้านมีความเรียบง่ายและชื่อที่เขียนไว้ภายในและภายนอกสิมโดย

กลุ่มช่างพื้นบ้าน การวางองค์ประกอบและการจัดวางภาพขึ้นอยู่กับความต้องการของช่าง และขนาดของสิม สีที่ใช้เป็นสีฝุ่นหรือสีที่หาได้ตามท้องถิ่น ภาพสะท้อนระหว่างอุปแต้มกับ สังคม สะท้อนออกมาเป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาวรรณกรรมท้องถิ่นและภาพวิถีชีวิต ชาวบ้านในช่วงเวลานั้นอุปแต้มยังคงบทบาทต่อสังคม ในความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชน ในหลากหลายมิติ เกิดการประยุกต์ปรับปรุง นำไปใช้ทั้งจากรูปแบบและเรื่องราว ทำให้ อุปแต้มมีการเคลื่อนไหวและมีบทบาทอยู่ตลอดเวลาจากคุณค่าของอุปแต้มส่งผลให้เกิด ความร่วมมือของคนในสังคมสร้างคุณค่าความเป็นอัตลักษณ์ให้กับอุปแต้ม และร่วมกัน สร้างแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน ให้อุปแต้มดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

ภาพประกอบที่ 07 อุปแต้มในจังหวัดกาฬสินธุ์

พระมหาพิระพันธ์ ธมฺมจุโธ (ตรีศรี) (2557) การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าอุปแต้มเชิงพุทธศิลป์ในสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของอุปแต้มตามบริบทของชาวอีสาน หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏใน และการวิเคราะห์คุณค่าของอุปแต้มสิมวัดโพธิ์ชัย ผลการศึกษาพบว่า อุปแต้มส่วนใหญ่ในภาคอีสาน เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจจากเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ถ่ายทอดผ่านอุปแต้มที่ผสมผสานระหว่างพุทธศิลป์ส่วนกลางของไทยกับล้านช้าง สอดแทรกไปด้วยภาพวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย-ลาว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แต่งแต้มศาสนสถานเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ชมเกิดความ

ศรัทธา ส่วนผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้วก็ทำให้ซาบซึ้งในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ในด้านหลักพุทธจริยธรรมแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ หลักพุทธจริยธรรมที่เกี่ยวกับสังคมประกอบด้วยหลักสันติภาพ บุพเพสันนิวาส และความกตัญญู ในด้านคุณค่าของอุปถัมภ์ทำให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา กระตุ้นให้เข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสอนรวมถึงแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบมาแต่โบราณ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางด้านพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเวศวิทยา โบราณคดี ประเพณีและวัฒนธรรม

กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์ (2558) บทความนี้นำเสนอ สุนทรียภาพของจิตรกรรมฝาผนังอีสานร่วมสมัย สิมวัดป่าบ้านหม้อ อำเภอภูผามาศ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการวิเคราะห์จากภาพอุปถัมภ์ที่ปรากฏบนผนังด้านนอกของสิม นำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์การสัมผัสทัศนศิลป์และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมไทยและจิตรกรรมร่วมสมัยผลจากการศึกษาพบว่า อุปถัมภ์วัดป่าบ้านหม้อสร้างขึ้นโดย มณฑรี มุงคุณ ซึ่งพื้นเพเป็นคนอีสาน งานอุปถัมภ์ชุดนี้ทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ทานบารมี ปริญาศิลปมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาของคนอีสานผ่านอุปถัมภ์ร่วมสมัยที่มีลักษณะของการผสมผสานทั้งแนวคิดการสร้างสรรคจิตรกรรมแบบดั้งเดิมของอีสานและสุนทรียภาพแบบศิลปะสมัยใหม่กล่าวคือเน้นการสร้างสรรคผลงานต่อเนื่องกันทั้งสีผนังเหมือนผลงานชิ้นเดียวที่ห่อหุ้มสิม โดยแต่ละผนังมีความประสานสอดคล้องเป็นเหมือนภาพเดียวกัน มีการจัดวางองค์ประกอบแบบอสมมาตร เน้นการใช้เส้นที่ให้ความรู้สึกสนุกสนาน ลื่นไหลลดการใช้สีให้เหลือเพียงน้อยเพื่อให้เส้นที่ศิลปินแสดงออกเป็นจุดเด่นของการสร้างสรรค์ รูปร่างที่ศิลปินนำมาใช้แม้จะได้รับอิทธิพลจากรูปรางในอุปถัมภ์อีสานแบบดั้งเดิมแต่ศิลปินได้นำมาแปรูปผ่านเส้นแบบใหม่ ทำให้เกิดรูปรางใหม่ที่สนุกสนานนอกจากนี้ยังพบรูปรางที่เป็นภาพกึ่งนามธรรมและนามธรรมร่วมด้วยซึ่งถือได้ว่า อุปถัมภ์วัดป่าบ้านหม้อเป็นพัฒนาการสำคัญของอุปถัมภ์อีสานที่พัฒนาต่อเนื่องจากอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม, อุปถัมภ์ตามอิทธิพลของภาพพิมพ์, จิตรกรรมจากอิทธิพลของจิตรกรรมแนวประเพณีแบบภาคกลาง สู่อุปถัมภ์อีสานร่วมสมัยที่เน้นการตีความเพื่อแสดงออกถึงความต้องการของศิลปินสอดคล้องกับสุนทรียภาพทางศิลปะของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

กลุ่มโบราณคดี (2558) ได้ศึกษา องค์ความรู้ในการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เพื่อรวบรวมองค์ความรู้แบบ

ขีดจำกัดและความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ออกมาเป็นข้อมูลเอกสารและเผยแพร่สู่สาธารณชน ผลการศึกษาพบว่า อุปถัมภ์ภาคอีสานได้เริ่มมีการศึกษามาตั้งแต่มีก่อน พ.ศ. 2502 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยสาขาวิชาที่จำเป็นต่อการศึกษาประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี ประติมากรรม ทักษะศิลป์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ การถ่ายภาพ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวรรณกรรม นักวิชาการสาขาต่างๆ ที่ทำการศึกษารื่องอุปถัมภ์ในอีสาน ได้มีการเขียนสรุปข้อมูลทั่วไปของอุปถัมภ์เอาไว้ในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ คือ เรื่องการใช้สีและอุปกรณ์วาดภาพ เรื่องเทคนิคการวาดภาพ เรื่องลักษณะการเล่าเรื่อง เนื้อเรื่อง และองค์ประกอบภาพ และเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ และขั้นตอนในการศึกษาอุปถัมภ์ ซึ่งข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอุปถัมภ์ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่กล่าวมานี้ ส่วนหนึ่งได้ถูกเขียนออกมาเป็น หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทั้ง 8 ท่าน แม้จะมีความเชี่ยวชาญในประเด็นการศึกษาเรื่อง อุปถัมภ์ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่แตกต่างกัน แต่ก็พบว่าในส่วนของข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณกรรม ทักษะศิลป์ หรือการถ่ายภาพ ทุกท่านที่ทำการศึกษามีองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญในสาขาอื่นๆ เพื่อมาประกอบในการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย เพื่อให้ผลงานที่ออกมามีความถูกต้องตามหลักวิชาการมากที่สุดในปัจจุบันแม้การศึกษาเรื่องอุปถัมภ์จะมีประเด็นการศึกษาที่หลากหลายและครอบคลุมมากกว่าในอดีต แต่การศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของสีที่ใช้เขียนภาพจิตรกรรม ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษามาก่อน และน่าจะเป็นการดีหากมีผู้ทำการศึกษา เนื่องจากจะช่วยให้การทำตามเข้าใจเรื่อง เทคนิคการเขียนภาพ สภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในอดีตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นางนุช ภู่มาลี (2558) นำเสนอบทความเรื่อง ภาพทศชาติชาดก ภาพสะท้อนการสืบทอดศาสนาในจิตรกรรมอีสานช่วงท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาพบว่า ภาพทศชาติชาดก ภาพสะท้อนการสืบทอดศาสนาในอุปถัมภ์อีสานช่วงท้องถิ่นกรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมทั้งหมดเป็นอุปถัมภ์ที่มีอายุไม่เกิน 100 ปี ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 จำแนกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มอิทธิพลศิลปะกรุงเทพมหานครพื้นบ้าน และแบบพื้นบ้านแท้ ทั้งหมดเป็นฝีมือช่างพื้นถิ่นที่จ้างโดยชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธามีส่วนรวมในการสร้างอุปถัมภ์เพื่อสร้างบุญ

กุศลแก่ตนเองให้ถึงนิพพานและอุทิศญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ ทศชาติชาดกมีรูปแบบศิลปะโดยรวมสามารถเปรียบเทียบหรืออ้างอิงได้กับจิตรกรรมไทยประเพณี แต่เมื่อเทียบช่วงระยะเวลาการสร้างรูปแบบตัวอย่างจิตรกรรมทั้งหมดจึงเป็นการย้อนไปเขียนรูปแบบและระเบียบอย่างเก่าครั้งสมัยจิตรกรรมประเพณีได้รับความนิยม ด้วยเนื้อหาส่วนรายละเอียดบางช่วงตอนของเวสสันดรชาดกที่ช่างพื้นถิ่นนั้นเขียนต่างออกไปได้แสดงถึงลักษณะเฉพาะที่เป็นแบบพื้นบ้านแท้จริงของจิตรกรรมอีสาน อิทธิพลและความสัมพันธ์ทางวรรณกรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีบทบาทส่งผลกับงานอุปปแต้มอีสาน จึงเห็นได้ว่าการใช้วรรณกรรมพื้นถิ่นที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ย่อมแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะแต่ละท้องถิ่นนั้น ซึ่งมีความสำคัญแตกต่างกันด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และยังช่วยสนับสนุนหรือชี้ข้อมูลให้เห็นว่าช่างผู้สร้างสรรค์หรือบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องเป็นบุคคลในท้องถิ่นนั้นด้วย

สุพาสน์ แสงสุรินทร์ (2558) นำเสนอบทความเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุปปแต้ม” : จากความเชื่อภุมมิมิสู้รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาเนื้อหา แนวคิด คุณค่า รูปแบบและเทคนิค ที่ปรากฏในอุปปแต้มอีสาน (อุปปแต้ม) จากการศึกษาพบว่าภาพเขียนส่วนใหญ่นิยมเขียนบนผนังด้านนอกของสิม องค์ประกอบเรื่องราวมีที่มาจากเรื่องไตรภูมิ โดยถ่ายทอดเพียงภูมิใดภูมิหนึ่ง เช่น กามภูมิ ไฉไลภูมิ นรกภูมิ เปรตภูมิและดาวดึงส์ การเขียนภาพนรกภูมิ มีการแสดงออกของภาพตามหลักความเชื่อเกี่ยวกับ กฎแห่งกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ หลักคำสอนหรือหลักธรรมอุปปแต้มอีสาน เป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูล ทางด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับ นรก เพื่อสร้างความเข้าใจและเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งชาว อีสาน มีความเชื่อเรื่อง นรกรังคังดำรงอยู่ในวิถีชีวิตเสมือนเป็นจิตวิญญาณที่ก่อให้เกิดแบบแผนของชาวอีสาน (แถบกลุ่มแม่น้ำโขง) จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีรูปแบบทางศิลปกรรม สามารถสรุปเป็นแบบแผนที่ชัดเจนเป็นลำดับนิยมเขียนภาพอีสานประเพณี ระบายสีแบนเรียบ ตัดเส้นขอบ ทำให้เกิดลักษณะแบบ 2 มิติ รูปและพื้นไม่นิยมจัดแสงเงา เป็นงานวิจิตรศิลป์อันทรงคุณค่ามีเอกลักษณ์อีสานและวิจิตรงดงามด้วยฝีมือ เป็นการสร้างสรรค์ผลงานอุปปแต้มอีสานประเพณีจากฝีมือช่างท้องถิ่น เทคนิคและรายละเอียดของงานจิตรกรรมสืบทอดจากช่างท้องถิ่นโบราณ บ่งบอกถึงความบริสุทธิ์ใจในการสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะหรือมายาคติที่รับใช้สังคมอย่างแท้จริง

ดิสพงษ์ เกติยะและเดชา ศิริภาชนัน (2559) นำเสนอบทความเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากอุปปแต้มอีสานในจังหวัดขอนแก่นเพื่อการสร้างสรรคงานจิตรกรรมร่วมสมัย บทความดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ซึ่งเป็นการวิจัย

เชิงสร้างสรรค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจากฮูปแต้มอีสานและเพื่อการสร้างสรรคงานจิตรกรรมร่วมสมัย จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจากฮูปแต้มอีสานเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา นิยมเขียนทั้งด้านนอกและด้านในโดยเฉพาะด้านนอกที่เป็นเอกลักษณ์ของอีสาน นอกจากภาพนั้นยังพบฮูปแต้มนิทานพื้นบ้าน ภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่สามารถเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ร่วมยุคในการเขียนภาพ ในด้านการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยพบว่ามีการนำภาพวิถีชีวิตจากฮูปแต้มอีสานมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรคนำมาแสดงออกทางศิลปะผ่านการตัดทอน ดัดแปลงเลือกเอาเฉพาะส่วนที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมาย ทั้งนี้ผู้สร้างสรรคใช้เทคนิคสื่อประสมทั้งการวาดการระบายสีและการใช้สื่อวัสดุอื่น ๆ

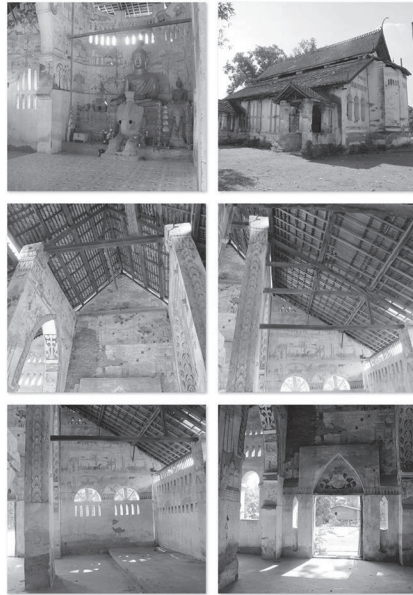

ภาพประกอบที่ 08 ผลงานสร้างสรรคของดิสพงษ์ เกติยะ
ที่มา <https://www.facebook.com>

Wanida Onlamai และ Sutsan Suttipisan (2559) นำเสนอบทความเรื่อง การปรับใช้วรรณกรรมสินไซเพื่อการสื่อความหมายการท่องเที่ยวไทย บทความนี้มุ่งเน้น การศึกษารูปแบบการปรับใช้วรรณกรรมสินไซเพื่อการสื่อความหมายการท่องเที่ยวของ ประเทศไทย โดยเริ่มทำการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิจากการทบทวนวรรณกรรมเชิงวิเคราะห์ แล้วจึงศึกษาข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้การสำรวจทางกายภาพของพื้นที่วิจัยซึ่งประกอบด้วย 5 ชุมชนคือชุมชนบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านหัวหนอง ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านวังคูณ ตำบลหนองเม็ก

อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และชุมชนบ้านหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่าทั้ง 5 ชุมชนมีการปรับใช้วรรณกรรมสืบทอดเพื่อการสื่อความหมาย การท่องเที่ยวในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือรูปแบบเรื่องเล่าและรูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง โดยที่ยังมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับวรรณกรรมสืบทอด ยกเว้นชุมชน บ้านหนองหมื่นถ่าน นอกจากนั้นพบว่า ชุมชนบ้านสาวะถียังมีรูปแบบประเพณีท้องถิ่นและรูปแบบการแสดงประเพณีหมอลำ ส่วนชุมชนบ้านดงบังยังมีรูปแบบการแสดงทั้งประเพณีหมอลำ และประเพณีหนังประโมทัย

ชวลิต อธิปัตกุล (2559) ศึกษาหนังสืออุบตัมในวัฒนธรรมลาว-ลาวล้านช้าง ความเชื่อมโยงเชื่อมโยงสืบทอดรูปแบบกับอุบตัมอีสานของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าในด้านรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังทั้งในพื้นที่ประเทศลาวและประเทศไทยนั้นเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจและการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้อง ในด้านคติความเชื่อทั้งสองพื้นที่มีความคล้ายคลึง ส่วนในด้านรูปแบบองค์ประกอบนิยมเขียนด้านหน้าซึ่งสืบทอดจากลาวผ่านมายังอีสานและปรับเปลี่ยนไปสู่การเขียนอุบตัมทั้งด้านในและด้านนอก ซึ่งผู้วิจัยสรุปว่าทั้งสองพื้นที่ล้วนมีพัฒนาการของงานอุบตัมที่เชื่อมโยงและรับส่งทางรูปแบบ คติความเชื่อและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

ภาพประกอบที่ 09 จิตรกรรมฝาผนังใน สปป.ลาว

ที่มา : <https://www.facebook.com/profile.php?id=100001149129193>

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ (2559) ได้จัดทำ สารานุกรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน เรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังพุทธอุโบสถแบบดั้งเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นผลงานนำเสนอสังเขปภาพและเรื่องราว เกี่ยวกับอุโบสถแบบดั้งเดิมที่ ปรากฏในอุโบสถหลังเก่าจากวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลงานทั้งหมดถูกสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2500 หรือก่อนช่วงสมัยที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ประกอบไปด้วย 5 กลุ่มคือ จิตรกรรมฝาผนังกลุ่มวัฒนธรรมไทลาวในพื้นที่อีสานส่วนกลาง จิตรกรรมฝาผนังกลุ่มวัฒนธรรมไทลาวในพื้นที่อีสานใต้ จิตรกรรมฝาผนังกลุ่มวัฒนธรรมไทลาวในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงด้านตะวันออก กลุ่มวัฒนธรรมไทลาวอีสานตอนบนกรณีวัฒนธรรมไทยเลย และกลุ่มที่ใช้ภาษาตระกูลไทโคราช

3. อภิปรายผล

แวดวงการศึกษาได้ให้ความสนใจ สืบค้นศึกษา กันอย่างกว้างขวางในรอบ 6 ปี มานี้ โดยกลุ่มที่ให้ความสำคัญในการศึกษามากที่สุดคือกลุ่มสถาบันการศึกษาทั้งการตีพิมพ์ บทความวิชาการ การนำเสนอผลงานวิชาการ หนังสือและวิทยานิพนธ์โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย ขอนแก่นทั้งนี้เนื่องมาจาก สถาบันแห่งนี้มีการจัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา ทางด้านวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม ทำให้มีศักยภาพในการร่วมกับนักศึกษาศึกษาด้าน มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นไปตามหลักยุทธศาสตร์ในการบูรณาการวัฒนธรรมกับการ ศึกษา คือ

1. การมีสัมมาทิฐิและขันติธรรม ผู้สอนต้องพยายามเข้าใจความคิดและจุดยืน ของเด็ก ศึกษาไปพร้อมกับผู้เรียน เพื่อให้เข้าใจ

2. การศึกษาพิธีกรรมต่างๆ ทั้งทางศาสนา ไสยศาสตร์ และความเชื่อของคน ในสังคมว่า มีคุณค่าและความหมายอย่างไรเพื่อศึกษาคุณค่าที่อยู่เบื้องลึกของพิธีกรรม เหล่านั้น

3. เนื้อหาวิชาการที่เรียนในหลักสูตรต้องมีความยืดหยุ่นผู้เรียนควรได้เรียนรู้ ทั้งวัฒนธรรมแกนกลางที่เป็นความรู้สากลและ ได้เรียนรู้เรื่องของท้องถิ่นโดยไม่ต้องไม่ยึดติด กับตำรามากเกินไปแต่ต้องรู้จักกรากเหง้าเข้าใจบริบททางสังคมเหตุและผลที่เกิดขึ้น

4. ควรให้คนที่มีความรู้ความสามารถ นักปราชญ์ในท้องถิ่น เช่น ศิลปิน ช่างนา ช่างสวน ช่างฝีมือ ฯลฯ มาช่วยในการสอนเป็นการเปิดประตูห้องเรียน/โรงเรียนสู่โลก ภายนอกที่เป็นวิถีชีวิต จริงที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

ดังนั้นปัจจัยด้านการศึกษาและสถาบันการศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งในการศึกษา มรดกทางวัฒนธรรม(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545)

ความสัมพันธ์ของสืบค้นด้วยตนเอง ทั้งในพื้นที่แอ่งวัฒนธรรมเดียวกันและต่าง แอ่งวัฒนธรรม เป็นรูปแบบงานศึกษาที่พบมากที่สุดอาทิ ศึกษาเชิงวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ ที่ปรากฏในส้มโอสานจังหวัดมุกดาหาร, การศึกษาประเพณีบุญผะเหวดที่ปรากฏใน จิตรกรรมฝาผนังจังหวัดร้อยเอ็ด, สืบค้นอีสานที่ปรากฏอิทธิพลจิตรกรรมไทยภาคกลาง: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น, กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัด โพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน : ความสัมพันธ์ทาง สังคมวัฒนธรรมของชาวต่างชาติกับชุมชนท้องถิ่น, สืบค้น : ภาพสะท้อนสังคมและ

วัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุปถัมภ์” : จากความเชื่อรกรกภูมิสู่รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม, การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากอุปถัมภ์อีสานในจังหวัดขอนแก่นเพื่อการสร้างสร้งงานจิตรกรรมร่วมสมัย และการปรับใช้วรรณกรรมสั้นไซเพื่อการสื่อความหมายการท่องเที่ยวไทย รูปแบบการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณเฉพาะสำหรับการศึกษาด้วยประเด็นต่าง ๆ เป็นที่นิยมในการสถานภาพการศึกษาอุปถัมภ์ในช่วงนี้ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของนิเวศวัฒนธรรมที่มองพื้นที่และวัฒนธรรม

ในกลุ่มการศึกษาที่เน้นการศึกษาเชิงลึกหรือมุ่งเน้น เป็นการเลือกพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะวัดเดียวนั้น ปรากฏทั้งในผลงานเรื่อง การศึกษาวิถีชาวบ้านผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยางทองวราราม บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม, พระบฏวัดหน้าพระธาตุ นครราชสีมา จากผืนผ้าสู่ฝาผนัง, จิตรกรรมฝาผนัง หอพระพุทธรูป วัดทุ่งศรีเมือง, วิเคราะห์คติธรรมจากจิตรกรรมฝาผนังวัดทุ่งศรีเมืองจังหวัดอุบลราชธานี, สุนทรียะในบริบททางสังคมและผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อม ของศิลปกรรมกระเจกบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดบุรีรัมย์, สุนทรียภาพของจิตรกรรมฝาผนังอีสานร่วมสมัย สิมวัดป่าบ้านหม้อ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ งานวิชาการในกลุ่มนี้มุ่งเน้นการใช้กรอบทฤษฎีใหม่ ๆ มาอธิบายเพื่อให้ผลการศึกษาที่เน้นลึกมากขึ้นทั้งแนวคิดทางด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ปรัชญา (Philosophy) และการรื้อสร้าง (Deconstruction)

อุปถัมภ์อีสานกับศิลปกรรมร่วมสมัย กลุ่มนี้เป็นการสร้างสร้งงานศิลปะโดยใช้แนวคิด เนื้อหา หรือรูปแบบมาจากอุปถัมภ์อีสานพบในงานเรื่อง สุนทรียะในบริบททางสังคมและผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อม ของศิลปกรรมกระเจกบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สุนทรียภาพของจิตรกรรมฝาผนังอีสานร่วมสมัย สิมวัดป่าบ้านหม้อ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากอุปถัมภ์อีสานในจังหวัดขอนแก่นเพื่อการสร้างสร้งงานจิตรกรรมร่วมสมัย ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก : แรบบันดาลใจจากอุปถัมภ์ และการปรับใช้วรรณกรรมสั้นไซเพื่อการสื่อความหมายการท่องเที่ยวไทย งานกลุ่มนี้ผู้ศึกษาเป็นกลุ่มศิลปินหรือนักวิชาการทางด้านศิลปะซึ่งเป็นการศึกษาให้เห็นถึงพัฒนาการที่สืบเนื่องของจิตรกรรมฝาผนังอีสานและการใช้ประโยชน์ในด้านการสื่อความหมาย

การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของเจ้าของชุมชนที่มีอุปถัมภ์อีสาน กลุ่มนี้เป็นงานวิชาการที่เน้นศึกษากระบวนการใช้ประโยชน์จากอุปถัมภ์อีสาน พบในงานเรื่อง กระบวนการ

มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัดโพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม, องค์ความรู้ในการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน, งานในกลุ่มนี้ล้วนแต่เป็นการศึกษาที่ฝึกแนวออกไปและมีความโดดเด่นโดยเฉพาะเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการคิด การตัดสินใจ การปฏิบัติงานและการรับผลประโยชน์จากการใช้ชุมชนเป็นทุนทางวัฒนธรรม สำหรับเรื่องการจัดการความรู้ที่อยู่ในตัวคนแม้จะเป็นงานที่มีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาไม่มากแต่ก็เป็นแนวทางในพัฒนาโจทย์วิจัยของนักวิชาการต่อไปซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่กลุ่มงานทางโบราณคดีของกรมศิลปากรเข้ามามีเริ่มงานประเภทนี้แทนการเข้าไปศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ในเชิงประวัติศาสตร์และคุณค่าทางศิลปะ

รูปแบบการศึกษาในเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเชิงประวัติศาสตร์นั้น ยังคงพบได้ในงานวิชาการเหมือนในช่วงการศึกษาที่ผ่านมา ทั้งในเรื่อง พระภูวดีหน้าพระธาตุนครราชสีมา จากผืนผ้าสู่ฝาผนัง, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน : ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชาวต่างชาติดกับชุมชนท้องถิ่น, ภาพทศชาติชาดกภาพสะท้อนการสืบทอดศาสนาในจิตรกรรมอีสานช่วงท้องถิ่นกรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด , จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุบะตัม” : จากความเชื่อรกรกมีสู่รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม และ อุบะตัม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง แม้การศึกษาที่ผ่านมาจะพบประเด็นการศึกษาเชิงภูมิปัญญาและประเด็นแฝงเร้นในจิตรกรรมฝาผนังมากแล้ว แต่ยังคงมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องไปในอนาคต ปรากฏการณ์ที่สำคัญคือการพบดัชนีพินธจิตรกรรมฝาผนังอีสานเรื่อง อุบะตัม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง ของ ปิยนัส สุดี (2557) ซึ่งความน่าสนใจอยู่ที่การศึกษานี้เป็นปริญญาของสถาบันการศึกษาที่อยู่นอกพื้นที่อีสาน จะเห็นว่าอาจจะเป็นแนวโน้มการศึกษาอุบะตัมของคนนอกพื้นที่จะมามากขึ้นในอนาคตและการศึกษาเชิงลึกของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีจะมีเพิ่มมากขึ้น¹

ประเด็นที่พบปรากฏการณ์มากแต่มีการศึกษาในเชิงวิชาการน้อยคือการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ แม้จะพบว่ามีการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากอุบะตัมอีสานในจังหวัดขอนแก่นเพื่อการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมร่วมสมัย ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก แต่จากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาจะพบว่า มีการนำ

¹ ดุษฎีนิพนธ์เรื่องแรกคือ การบูรณาการภาษาภาพกับลายลักษณ์อักษรในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดถิ่นอีสาน ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยนายภาคภูมิ ทรนภา ในปี 2553

ทุนทางวัฒนธรรมจากอุปถัมภ์ไปใช้ในการสร้างสรรค์สินค้าทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่ก็มีการศึกษาอย่างระบบจำนวนน้อยที่จะชี้ให้เห็นภาพรวมของการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

การกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศ (Country Strategic Positioning) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่ไทยได้จัดทำขึ้น ประเทศไทยเป็นประเทศรายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เป็นศูนย์กลางด้าน การขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาค ความเป็นชาติการค้าและบริการ (Trading and Service Nation) เป็นแหล่งผลิตสินค้า เกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย แหล่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และนวัตกรรมสูงที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) ดังนั้นแนวโน้มการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์จะพบ มากขึ้นโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมขนาดกลางถึงขนาดย่อม (SMEs) นอกจากนั้น การปรับ เปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อน ด้วยนวัตกรรม เปลี่ยนการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการ ขับเคลื่อนประเทศด้วยอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ของรัฐบาลหรือ Thailand 4.0 นั้นรัฐให้ความสำคัญกับกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรมและบริการ ที่มีมูลค่าสูง (Creative, Culture & High Value Services) ดังนั้นงานศึกษาค้นคว้า จิตกรรมผาผนังที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์นั้นควรได้รับการศึกษาค้นคว้าอย่าง จริงจัง

ภาพประกอบที่ 10-13 ผลงานสร้างสรรค์จากซูปแต้มอีสาน ของตุนพล เอนออน
ในผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของสถาบันการเงินแห่งหนึ่ง
ที่มา : https://www.facebook.com/tanupon.enon/photos_all

ภาพประกอบที่ 14 การออกแบบลวดลายเสื้อผ้าร่วมสมัย
โดยใช้แรงบันดาลใจจากซูปแต้มอีสานของนักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่มา : https://www.facebook.com/tanupon.enon/photos_all

ภาพประกอบที่ 15-16 ผลงานเซรามิกส์ของ Nattapong Prompongsaton
ที่มา : https://www.facebook.com/nuttapong.prompongsaton/photos_albums

ผลงานวิชาการที่โดดเด่นในช่วงนี้คือผลงานวิจัยข้ามวัฒนธรรมของ ขวลิข อธิปัตกุล (2559) ในการศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังในลาวและภาคอีสานของไทย แม้จะมีรากเหง้าความเป็นลาวล้านช้างเช่นกันแต่เมื่อสังคม การเมืองการปกครองเปลี่ยนไป ย่อมเป็นคำถามว่าบนแผ่นดินของสองพื้นที่มีพัฒนาอะไรร่วมกันและแตกต่างกัน ซึ่งงานเชิงวิชาการในลักษณะนี้พบไม่บ่อยนักแม้จะมีหนังสือที่น่าสนใจในเชิงเปรียบเทียบแต่ก็ไม่ได้แสดงเนื้อหาที่ละเอียดนัก อาทิ หนังสือเรื่อง ศิลปะลาว ของประภัสสร ชูวิเชียร (2557) หรือหนังสือเรื่อง เจดีย พระพุทธรูป อุบแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน ของศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2555) ดังนั้นจึงถือได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่มีความโดดเด่นในช่วงนี้ ซึ่งสอดคล้องกับการคาดคะเนของกิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์ (2555) ต่อสถานภาพของอุปแต้มอีสาน หลังปี พ.ศ. 2554

การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังอีสานในช่วงปี พ.ศ.2555-2559 มีการศึกษาความสัมพันธ์ของจิตรกรรมฝาผนังด้วยกันเองทั้งในพื้นที่แอ่งวัฒนธรรมเดียวกัน การศึกษาที่เน้นการศึกษาเชิงลึกหรือมุ่งเน้น เป็นการเลือกพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะวัด อุบแต้มอีสานกับศิลปกรรมร่วมสมัยและการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของเจ้าของชุมชนที่มีอุปแต้มอีสาน รูปแบบการศึกษาในเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเชิงประวัติศาสตร์ โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาของสถาบันการศึกษาในรูปแบบวิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ หนังสือ ซึ่งการศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังอีสานในเชิงวิชาการ

4. เอกสารอ้างอิง

กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์,(2555).สถานภาพสถาปัตยกรรมอีสานศึกษา.เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ มอว. วิจัย ครั้งที่ 6, 25-27 กรกฎาคม.

_____.(2558). สุนทรียภาพของจิตรกรรมฝาผนังอีสานร่วมสมัยสมัยวัดป่าบ้านหม้อ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใน วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน. หน้า 113-129.

กลุ่มโบราณคดี สำนักโบราณคดีที่ 9 ขอนแก่น, (2558). องค์ความรู้ในการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน.กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

จักริน เงินทอง (2556) จิตรกรรมฝาผนังอีสานที่ปรากฏอิทธิพลจิตรกรรมไทยภาคกลาง: กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น <https://gsbooks.gs.kku.ac.th/57/grc15/files/hmo42.pdf>.(สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2559)

ขวลิต อธิปัตย์กุล,(2554).สถาปัตยกรรมอีสาน : การสืบทอดพัฒนาทางงานช่างอีสาน ก่อน พ.ศ. 2500 ใน วารสารศิลปกรรมบูรพา. ปีที่ 12 เล่มที่ 1(ฉบับพิเศษ). หน้า 137-156.

_____.(2555). สถาปัตยกรรม : มุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่น บนแผ่นดินอีสาน.อุดรธานี : เต้า-โล.

ดิสมพงษ์ เกติยะและเดชา ศิริภาชน์,(2559).การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสถาปัตยกรรมอีสานในจังหวัดขอนแก่นเพื่อการสร้างสรรคงานจิตรกรรมร่วมสมัย ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ศิลปกรรม วัฒนธรรมและการออกแบบ ภูมิปัญญาสู่อาเซียน.7-8 เมษายน 2559 ณ โรงแรมเจริญธานีขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, หน้า 210-229.

นงนุช ภู่มาลี,(2558).ภาพทศชาติชาดก ภาพสะท้อนการสืบทอดศาสนาในจิตรกรรมอีสาน ช่างท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ใน วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.หน้า 227-248.

ปิยนัส สุติ (2557). สถาปัตยกรรม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง ใน วารสารศิลปกรรมบูรพา. ปีที่ 17 ฉบับที่ 2, หน้า 33-56.

- พระอดิเรก อาทิจจพล (โลกะนัง) (มปป.) ศึกษาเชิงวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏใน
 سيمอีสานจังหวัดมุกดาหาร.
- พรเพ็ญ บุญญาทิพย์, (2556). กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง
 วัดโพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม ใน *ดำรงวิชาการ*. ปีที่ 12 ฉบับที่ 1
 มกราคม-มิถุนายน. หน้า 75-107.
- พระมหาพิระพันธ์ ธมมวฑฺฒโธ (ตรีศรี),(2557). **การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าอุปแต้มเชิง
พุทธศิลป์ในสิมวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย**. พุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิชญ์ชาญ วงศาโรจน์, (2555) พระภู่วัดหน้าพระธาตุ นครราชสีมา จากผืนผ้าสู่ฝาผนัง
 ใน *เมืองโบราณ*. ปีที่ 38 ฉบับที่ 3 (ก.ค.-ก.ย.) หน้า 160-171.
- มิ่งขวัญ สายเมือง,(2556). **จิตรกรรมฝาผนังอีสาน : ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม
ของชาวต่างชาติกับชุมชนท้องถิ่น** [http://gsmis.gs.kku.ac.th/publish/
details/15509](http://gsmis.gs.kku.ac.th/publish/details/15509) (สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2560)
- ยุทธนา ไผกะเพศ,(2555). **จิตรกรรมอีสาน (ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคร่วมสมัย)**.
 มหาสารคาม : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม.
- รังสิยา สัตนันท์,(2555). **การศึกษาประเพณีบุญผะเหวดที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง
จังหวัดร้อยเอ็ด**.ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร.
- ศุภชัย สิงห์ยุบศย์และคณะ,(2559).**สารานุกรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน“จิตรกรรมฝาผนัง
พุทธอุโบสถแบบดั้งเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). **เจดีย์ พระพุทธรูป อุปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน**.
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.
- พาสน์ แสงสุรินทร์, (2558). จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุปแต้ม” : จากความเชื่อรกรภูมิสู่
 รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม ใน *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น*.ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน หน้า227-248. หน้า 84-109.
- สุพาสน์ แสงสุรินทร์, (2558). **จิตรกรรมฝาผนังอีสาน “อุปแต้ม” : จากความเชื่อ
รกรภูมิสู่รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม**. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น*. 7 (1) มกราคม-มิถุนายน : 227-248.

- สุภาวดี ไชยกาล,(2556). **วิเคราะห์คติธรรมจากจิตรกรรมฝาผนังวัดทุ่งศรีเมืองจังหวัดอุบลราชธานี**.ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิไล คำพิลา,(2557).**ออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก : แร่งบันดาลใจจากฮูปแต้ม**. ปริญญาพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี, (2545). **รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางวัฒนธรรม กับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ.2545**. กทม.ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,(2558). **ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**.กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อนุชิต โรจนชีวินสุกร, (2555). **การศึกษาวีถีชาวบ้านผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดยางทองวราราม บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม**.ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิจิตรศิลป์และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อัคริณีย์ หวานจริง,(2556). **สุนทรียะในบริบททางสังคมและผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อมของศิลปกรรมกระจกบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอยะโฮง จังหวัดบุรีรัมย์ ใน วารสารวิจิตรศิลป์**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน .หน้า 125-202.
- Wanida Onlamai และ Sutsan Suttipisan, (2559). **การปรับใช้วรรณกรรมสินไซเพื่อการสื่อความหมายการท่องเที่ยวไทย ใน วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย**. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน.หน้า 1-15.